

ІЛЛЯ ІВАНОВИЧ ЛИЗОГУБ: ВІХИ ЖИТТЄПISY

У статті висвітлюється доля Іллі Івановича Лизогуба, який перетворив в середині XIX ст. свій маєток у Седневі у знаний культурно-мистецький осередок.

Ключові слова: І. І. Лизогуб, смт Седнів.

Ім'я Іллі Івановича Лизогуба стало широковідоме завдяки його знайомству з Т. Г. Шевченком, який двічі – у 1846 та 1847 рр. – приїздив до його садиби в Седневі. «Чудовий музикант, піаніст, віолончеліст, співак і композитор, гарний живописець, пристрасний гідравлік, він прикрашає Седнів садами, фонтанами і живе тихо, скромно, але як пан» [9, с. 139] – так схарактеризував його близький знайомий, український історик, поет і музикант М. А. Маркевич (1804–1860). Втім, життєвий шлях І. І. Лизогуба досі не став предметом ґрунтовного дослідження.

І. І. Лизогуб народився 12 жовтня 1787 р. в селі Куликівка Городнянського повіту. Він був другою дитиною в родині колезького асесора, чернігівського губернського предводителя дворянства І. Я. Лизогуба та Г. В. Дунін-Борковської. Вже 7 січня 1789 р. І. І. Лизогуб був записаний капралом лейб-гвардії до Ізмайлівського полку, однак на службі вважався тільки з 25 листопада 1807 р., ставши юнкером лейб-гвардії Єгерського полку. Віддана служба імператорському трону сприяла кар'єрному зростанню – вже у 1808 р. І. І. Лизогуб отримав чин портупей-юнкера, з 29 травня 1809 р. – корнета кірасирського Військового Ордену полку. Як ад'ютант фельдмаршала І. В. Гудовича брав участь в Австрійському поході 1809 р., а також був нагороджений Золотою шпагою за Бородинську битву [7].

Війна 1812 р. і, зокрема, Бородинська битва вплинули на долю І. І. Лизогуба. Зазначимо, що дослідники історії Орденського кірасирського полку [3] та Бородинської битви [12, с. 275] погоджуються в тому, що І. І. Лизогуб отримав Золоту шпагу за участь у кровопролитному бою біля села Шевардіно 24 серпня 1812 р., однак щодо його поранення в ході боїв 26 серпня виникають сумніви [8]. Більш вірогідним є припущення, що І. І. Лизогуб 26 серпня як ад'ютант І. В. Гудовича тільки супроводжував пораненого під час боїв біля Шевардіно фельдмаршала до військово-польового госпіталю. Тим не менше, І. І. Лизогуб назавжди запам'ятав події 1812 р. і, повернувшись згодом до своєї садиби у Седневі, збудував на її території Червоний місток на честь перемоги російських військ над армією Наполеона [5; 6, с. 252].

Необхідно зазначити, що для І. І. Лизогуба Наполеонівські війни не обмежилися тільки боями біля Шевардіно та Бородіно. За бій біля Бауцена він був нагороджений орденом св. Володимира 4-го ступеня, а за битву під Лейпцигом – орденом св. Анни 4-го ступеня. У цей час І. І. Лизогуб виконував обов'язки ординарця князя Д. В. Голіцина, а згодом став ординарцем кронпринца Віртембергського. 21 квітня 1814 р. І. І. Лизогуб одержав чин поручика, а 4 січня 1816 р. був переведений до Кавалергардського Його Величності полку. 18 травня 1817 р. він став ад'ютантом графа К. О. Ламберта [7]. Водночас І. І. Лизогуб увійшов до таємної масонської ложі «З'єднаних слов'ян», про що свідчив диплом від 27 травня 1818 р., виявлений вже після його смерті [9, с. 137]. Того ж таки 1818 р. І. І. Лизогуб отримав черговий чин штабс-ротмістра [7].

У 1819 р. помер його батько – І. Я. Лизогуб, і садиба в Седневі перейшла до І. І. Лизогуба. Того ж таки року він одружується на Єлизаветі Іванівні Гудович. Одруження на дочці фельдмаршала і

графа І. В. Гудовича відбулося проти волі останнього, тому 26 травня 1819 р. І. І. Лизогуб змушений був перевестися на посаду ад'ютанта малоросійського генерал-губернатора князя М. Г. Рєпніна [2, с. 164]. 14 серпня 1819 р. він став ротмістром, а 23 січня 1821 р. вийшов у відставку в чині полковника і розпочав нове життя, облаштувавши садибу в Седневі.

Значний вплив на І. І. Лизогуба справила дружина, а також його оточення. Єлизавета Іванівна була сестрою відомого музиканта А. І. Гудовича, якому І. І. Лизогуб як композитор присвятив віолончельну сонату, видану між 1821 і 1827 рр. у Дрездені. У 20–40-х рр. ХІХ ст. на благодійних концертах у Москві А. І. Гудович виступав на віолончелі роботи великого італійського майстра Страдіварі. Відомий скрипаль, композитор і піаніст-педагог ХІХ ст. М. Я. Афанасьєв у своїх «Воспоминаниях» розповідав, що за цю віолончель А. І. Гудович заплатив «прекрасною каретою, четверкою вороних лошадей, с лакеем и кучером с их семействами на придачу» [1]. У 1834 р. разом з іншими московськими любителями музики А. І. Гудович заснував Московське музичне зібрання [10].

Дружина І. І. Лизогуба – графиня Є. І. Гудович була двоюрідною сестрою Катерини Василівни Галаган, матері Григорія Павловича Галагана, представника українського козацько-шляхетського роду, мецената, шанувальника мистецтва. І. І. Лизогуб разом зі своєю дружиною досить часто відвідували маєтності Галаганів [10].

І. І. Лизогуб виявився талановитим будівничим: його зусиллями родинний маєток перетворився на мальовничий архітектурний ансамбль. За кращими зразками того часу він впорядкував парк, який прикрасили рідкісні дерева. У місцевого козака І. І. Лизогуб придбав земельну ділянку тільки заради розкішної липи на його подвір'ї, побудувавши козаку іншу оселю на більш просторому місці. У садибі Лизогуба було влаштовано «самодіючу» машину, яка постачала сад, будинок та інші приміщення джерельною водою. У розкішному парку було декілька фонтанів, один з яких, названий «Гетьманом», бив струменем вище відомого петергофського «Самсона» [9].

На запрошення І. І. Лизогуба до седнівської садиби переїхав разом зі своєю дружиною його молодший брат А. І. Лизогуб, маєток якого знаходився в селі Куликівці [11]. Разом вони стали втіленням високоморальних дворян-інтелектуалів свого часу на Чернігівщині.

Після відвідин Седнева у 1846 та 1847 рр. Т. Г. Шевченком гостинність братів Лизогубів стала широковідомою. Яскраво описав свої гостини у Лизогубів влітку 1852 р. відомий російський художник Л. М. Жемчужников: «Проїхав переулками, мимо невзрачного дощатого забору, из-за которого виден был сад, мы остановились у крыльца огромного господского дома. Дом Лизогубов был частями каменный, частями деревянный, но просторный; видно было, что надобности семейные удовлетворялись пристройками и надстройками в разное время; он был наполнен картинами и своими несколькими фасадами смотрел в сад. Сад был большой. Роскошные деревья густыми непроницаемыми массами спускались вдоль гор к реке. От дома садом шла дорожка через высокий вал времен Батя, заросший густо барвинком и большими старыми шелковичными деревьями, приносящими прекрасные черные и белые ягоды» [4, с. 131; 9].

На початку 1860-х рр. І. І. Лизогуб разом з дружиною виїхав за кордон. Перебуваючи в Дрездені, Є. І. Лизогуб серйозно захворіла, тому на вимогу лікарів змушена була переїхати у більш сприятливий для її здоров'я клімат. І. І. Лизогуб разом з дружиною та лікарем Л. І. Шрагом переїхали на південь Франції, куди невдовзі перебрався зі своєю родиною і А. І. Лизогуб. Через кілька років, коли здоров'я Є. І. Лизогуб покращилося, І. І. Лизогуб вирішив повернутися разом з дружиною, братом та лікарем Л. І. Шрагом до Седнева [11].

Після повернення на Чернігівщину І. І. Лизогуб поринув у спокійне і тихе життя у своєму маєтку. Багато часу він приділяв музиці. Л. М. Жемчужников, який брав у нього уроки співу, зазначав: «По звонку мы сходились в дом к завтраку и обеду; купались на просторе в реке; вечером брали уроки пения у И. И. Лизогуба, который был замечательным учителем и обладал безграничным терпением. Мне случалось останавливаться у окна гостиной, по дороге к реке, чтобы увидеть, как Илья Иванович учит дочь доктора с таким же терпением и выдержкою, как нас, и, стоя незамеченный, я любовался идеальным учителем; девочка играла на рояле, а он на виолончели, с терпением поправляя и повторяя одно и то же» [4, с. 143].

У другій половині 1860-х рр. здоров'я І. І. Лизогуба погіршилося, 1868 р. він помер і був похований у Седневі, не залишивши по собі нащадків [7].

У Національному музеї Т. Г. Шевченка зберігається портрет І. І. Лизогуба, виконаний Т. Г. Шевченком у 1847 р. Художнику вдалося передати глибоке внутрішнє життя І. І. Лизогуба, його емоційність, оптимізм. Разом з тим ледь помітна, легка іронічна посмішка, різка складка біля губ говорять про розчарування молодості, критичне сприйняття дійсності, котра не відповідала високому устрою його почуттів та думок.

І. І. Лизогуб був блискуче освіченою і творчо обдарованою людиною, гостинним господарем з веселою та м'якою вдачею. Саме таким він і залишився у пам'яті прийдешніх поколінь.

Джерела та література:

1. Афанасьев Н.Я. Воспоминания Н.Я. Афанасьева / Н. Я. Афанасьев // Исторический вестник, 1890. – Т. 41. – № 7. – С. 23-48.
2. Гинзбург Л. История виолончельного искусства / Л. Гинзбург. – Кн. 1. Виолончельная классика. – М., Л. : Музгиз, 1950. – 512 с.
3. Григорович А. И. История 13-го [37] драгунского Военного Ордена генерал-фельдмаршала графа Миниха полка: в 2 т. — Репринтное издание 1912 г. — СПб. : Альфарет, 2006.
4. Жемчужников Л. Мои воспоминания из прошлого / Л. Жемчужников. – Л. : Искусство, 1971. – 344 с.
5. Кисіль Д. Ю. Історія Седнева в фото (з коментарями) [Рукопис] / Д. Ю. Кисіль // Приватний архів родини Киселів. – [б.м.]. [XX ст.].
6. Курданов А. Новий літопис Седнева / А. Курданов // Містечко над Сновом : Збірник статей і матеріалів. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. – С. 231–333.
7. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник / В. Л. Модзалевский. – К.: Типо-Литография С. В. Кульженко, 1912. – Т. 3. – 815 с.
8. Орденские кирасиры в Бородинском сражении [Электронный ресурс] // Военно-исторический Форум (XV, XVII-XVIII-XIX век). – Режим доступа до форуму: <http://www.reenactor.ru/lofiversion/index.php/t23118.html>.
9. Самохіна Н. Рід Лизогубів в історії України / Н. Самохіна // Містечко над Сновом : Збірка статей і матеріалів. – Ніжин: Вид-во «Аспект-Поліграф», 2007. – С. 124 – 150.
10. Сикорская А. «Интеллектуальные сообщества» Царской России первой половины XIX века / А. Сикорская // Музичне мистецтво і культура. Науковий вісник Одеська державна музична академія імені А. В. Неждановської : Збірник наукових праць. – Вип. 13. – 2011. – С. 312–319.
11. Хирьякова Е. Воспоминания и некоторые сведения о Димитрии Андреевиче Лизогубе / Е. Хирьякова // Звенья : Сборники материалов и документов по истории литературы, искусству и общественной мысли XIX в. – М.–Л. : Академия, 1932. – Сб. 1. – С. 482–499.
12. Целорунго Д. Г. Офицеры русской армии – участники Бородинского сражения: историко-социологическое исследование / Д. Г. Целорунго. – М. : Калита, 2002. – 368 с.